

STRESZCZENIA

Tomasz Misiak

W stronę kulturowych badań nad dźwiękiem. Przypadek *sound studies*

W prezentowanym artykule staram się zarysować perspektywę badań określanych mianem *sound studies*. *Sound studies* jest odnogą bardziej ogólnych *cultural studies*. Traktowanie dźwięku jako ważnego fenomenu kulturowego wiąże się z koniecznością przemyślenia tradycyjnych założeń związanych ze zmysłowością, a także ponownego sproblematyzowania związków łączących muzykę i dźwięk. Badania te związane są nie tylko z zagadnieniami dotyczącymi przemian w obrębie sztuki, ale dotyczą także codzienności, mediów i partycypacji kulturowej.

By wskazać najważniejsze wektory kulturowego myślenia o dźwięku rozpoczynam od przywołania debaty dotyczącej problematyki zmysłowości, a w szczególności podkreślanej niegdyś przez wielu filozofów i badaczy kultury dychotomii dźwięk/obraz czy widzenie/słyszenie. Tacy badacze, jak Martin Jay czy Wolfgang Iser, rekonstruując najważniejsze tradycyjne założenia filozoficzne zwracali uwagę na swoisty wzrokocentryzm charakterystyczny dla naszej kultury. Konsekwencją tych analiz było przekonanie o konieczności zrewidowania metaforyki związanej z ustaloną przez wieki hierarchią zmysłowości i wskazanie postulatów dla transdyscyplinarnych badań nad zmysłowością.

Współcześnie problematyka ta okazuje się istotna właśnie dla analiz związanych z próbą odpowiedzi na pytanie o znaczenie dźwięku w kulturze. Jonathan Sterne, badacz próbujący także instytucjonalnie zakorzenić tego rodzaju analizy poświęca dużo uwagi na wskazanie określonego momentu historycznego, w którym za sprawą określonych przeobrażeń technokulturowych można byłoby mówić o autotelizacji słyszenia i podkreśleniu wagi dźwięku w rozważaniach dotyczących kultury. Jego zdaniem moment taki ściśle powiązany jest z wynalezieniem i zastosowaniem stetoskopu.

W dalszej części artykułu przywołuję argumentację Sterne'a, ale także poszerzam ją o inne, ważne moim zdaniem, wątki historyczne, które pomagają w zrozumieniu wagi dokonującej się w XIX stuleciu autonomizacji słyszenia. Dyskurs ten jest, mam nadzieję, interesującym punktem wyjścia do bardziej jeszcze wielowątkowych analiz dotyczących przeobrażeń, które dokonały się w kulturze pod wpływem zmian traktowania samego dźwięku i sprzężonego z nim słyszenia.

Krzysztof B. Marciniak

Pejzaż dźwiękowy „Opisu obyczajów zapanowania Augusta III” Jędrzeja Kitowicza

Utworki literackie z braku bardziej obiektywnych dokumentów w postaci nagrań stanowią jedno z najważniejszych źródeł wiedzy o audiosferze epok poprzedzających wynalezienie fonografu. R. Murray Schafer w książce *The Tuning of the World* postuluje badanie pejzaży dźwiękowych przeszłości w oparciu o świadectwa „nauszných” świadków (ang. *earwitness*) – osób, które bezpośrednio doświadczały historycznej audiosfery. Celem przedstawionej pracy jest analiza bezcennego źródła wiedzy o kulturze Rzeczypospolitej w XVIII wieku – dzieła *Opis obyczajów za panowania Augusta III* Jędrzeja Kitowicza – pod kątem zawartych w nim informacji o pejzażu dźwiękowym epoki. Lata panowania Augusta III Sasa (1733-1763) były czasem obezwładnienia systemu politycznego i

utruty znaczenia Rzeczypospolitej na arenie międzynarodowej, zarazem jednak był to okres długotrwałego pokoju i rozwoju ekonomicznego oraz kulturalnego. Spisana pod koniec stulecia praca Jędrzeja Kitowicza – proboszcza wiejskiej parafii w Rzeszycy (w Wielkopolsce) – stanowi unikalny dokument zapowiadający XIX- i XX-wieczną etnografię oraz antropologię. Zainteresowaniem Kitowicza cieszyły się zarówno obyczaje szlachty i magnaterii, jak też pozostałych stanów; opisywał on kluczowe dla historii państwa procesy polityczne, jak też – z pozoru błahe – przemiany w obyczajowości mieszkańców Rzeczypospolitej (np. obyczaj picia kawy).

Obiektem zainteresowania autora artykułu są przede wszystkim wzmiankowane w dziele dźwięki pozamuzyczne. Licznym spośród obyczajów udokumentowanych w dziele Kitowicza towarzyszą określone działania dźwiękowe, które wielokrotnie znajdują się w centrum uwagi osób biorących udział w opisywanym zdarzeniu. Wszechstronność *Opisu obyczajów* skutkuje

bogactwem i różnorodnością zawartych informacji o pejzażu dźwiękowym. Na ich podstawie autor artykułu szkicuje schematy pejzaży dźwiękowych czterech sfer życia mieszkańców Rzeczypospolitej w XVIII wieku: odgłosów kościoła i świąt religijnych (*O dźwiękach religii*), brzmień właściwych władzy świeckiej i wojsku (*O dźwiękach władzy*), audiosfery przestrzeni publicznej miast i wsi (*O dźwiękach przestrzeni publicznej*) oraz dźwięków domu i przedmiotów codziennego użytku (*O dźwiękach prywatnych*).

Justyna Kotarska

Pejzaż dźwiękowy Warszawy lat trzydziestych XX wieku

Niniejszy artykuł poświęcony jest tematyce audiosfery historycznej Warszawy lat trzydziestych XX wieku w oparciu o wspomnienia ówczesnych mieszkańców stolicy. Przedmiotem badań stały się pamiętniki pisane zarówno w tamtym okresie, jak i w latach późniejszych. Na podkreślenie zasługuje doskonała pamięć dźwiękowa autorów żyjących w latach międzywojennych, a spisujących swoje wspomnienia kilkadziesiąt lat później. Autorzy prac to zarówno kobiety, jak i mężczyźni, należący do różnych klas społecznych i wykonujący różne zawody. Najwięcej źródeł dotyczyło trzech dzielnic Warszawy: Śródmieścia, Powiśla oraz Woli, z tego powodu praca skupia się na tych obszarach. Dodatkowo pomocnym źródłem przy tworzeniu pracy okazały się kroniki filmowe i dźwiękowe, a także fotografie zgromadzone w Narodowym Archiwum Cyfrowym.

Na podstawie wspomnień mieszkańców zostały odtworzone główne linie komunikacyjne oraz obiekty fabryczne. Opisane zostały różnorodne odgłosy transportu miejskiego, a także dźwięki fabryczne. Dopełnieniem charakterystycznego pejzażu dźwiękowego Warszawy tamtych lat okazały się występy muzyków ulicznych, a także zawołania handlowe ulicznych sprzedawców. Szczególne miejsce w artykule poświęcono obszarom wyodrębniającym się z gwaru miasta, mającym swój bardzo specyficzny wymiar dźwiękowy – warszawskim podwórkom. Ważną rolę w obrazie dźwiękowym Warszawy tamtych lat stanowią wydarzenia muzyczne i związane z muzyką, jak koncerty plenerowe, parady wojskowe czy wydarzenia sportowe. W dźwiękowym obrazie miasta tamtych lat uwzględnić należy także sposoby spędzania wolnego czasu przez mieszkańców miasta: pikniki nad Wisłą czy na Bielanach.

Ziemowit Socha

Zakazane piosenki w przestrzeni publicznej okupacyjnej Warszawy. Ujęcie socjologii historycznej

Przedmiotem rozważań zawartych w artykule jest uliczne funkcjonowanie repertuaru piosenek okresu okupacji z czasów II wojny światowej, zbiorczo nazwanego „zakazanymi piosenkami”. Punktem wyjścia dla tych rozważań jest film pt. „Zakazane piosenki” z 1947 roku w reżyserii Leona Buczkowskiego, który mocno uwypukla muzyczny aspekt życia w okupowanej Warszawie. Znaczący jest sam fakt powstania tego społeczno-muzycznego filmu jako pierwszej polskiej powojennej produkcji, w dodatku nie reprezentującej socrealizmu czy ideologii socjalistycznej. Odniesienie do faktów przedstawionych w filmie wspierane jest analizą treści wywiadów świadków tamtych wydarzeń, zgromadzonych w

Archiwum Historii Mówionej. Treść wypowiedzi świadków sugeruje, że artystyczna kreacja, jaką stanowi film, ma mocne oparcie w faktach.

Muzyka uliczna interpretowana jest w perspektywie podkreślającej jej społeczny kontekst, jaki kształtuje sytuacja konfliktu zbrojnego. W myśl antropologicznej koncepcji Rogera Caillois społeczna sytuacja wojny niesie za sobą trzy zjawiska, opisane jako odwrócenie porządku normatywnego, podporządkowanie losu jednostki wspólnocie oraz marnowanie zasobów. W fenomenie zakazanych piosenek uwidaczniają się z pewnością dwie pierwsze cechy. Odwrócenie porządku normatywnego, a więc sama obecność repertuaru ulicznego i jego bojowe wykorzystanie w formie oddziaływania na nastroje społeczne. Jak mówi bohater filmu Buczkowskiego, *jakkolwiek naiwne, nieudolne były te słowa i melodie, ale robiły swoje i dodawały nam otuchy*. Wskazuje więc na pewne podporządkowanie preferencji indywidualnych celom kolektywnym. Na kanwie przemian zakazanych piosenek, z początkowo nostalgicznych pieśni lamentacyjnych ku pieśniom bojowym, zidentyfikowana zostaje również główna funkcja społeczna ulicznego repertuaru w okresie okupacji: stanowienie – za Lechem M. Nijakowskim – tzw. domen symbolicznych, a więc znaków obecności wspólnoty polskiej w mieście rządzonej przez okupanta. W odniesieniu do klasycznej koncepcji pieśni cierpienia W.E.B. Du Bois, wskazane zostają cechy zakazanych piosenek, które pobudzały ruch oporu przeciwko okupantom.

Wioleta Muras

Audio sfera życia i pracy Witolda Lutosławskiego uwikłana w historię polskiej radiofonii

Losy polskiej radiofonii w kontekście audiosfery XX wieku wydają się być ciekawym tematem badawczym, jako że radiofonia miała niewątpliwie wpływ na przemianę sfery brzmieniowej. W artykule podjęta została próba przedstawienia historii radiofonii, związków Witolda Lutosławskiego z Polskim Radiem oraz roli radia w życiu społeczeństwa, w tym przede wszystkim w życiu samego kompozytora.

Kontakty Lutosławskiego z Polskim Radiem sięgają połowy lat trzydziestych, kiedy to będąc jeszcze studentem Konserwatorium Warszawskiego podjął pracę na stanowisku kontrolera audycji radiowych. Pracę tę, jak i całą działalność Polskiego Radia, przerwał wybuch II wojny światowej. Doszło wtedy do niemal całkowitego zaniku radiowych dźwięków w przestrzeni publicznej, a przyczynił się do tego również dekret okupanta zakazujący posiadania i używania odbiorników radiowych przez ludność polską. Oficjalne zakazy nie wyeliminowały zupełnie dźwięków radiowych w życiu obywateli, gdyż odbywały się potajemne nastłuchy konspiracyjnych rozgłośni „Świt”, „Błyskawica” czy zagranicznego radia Londyn. Znaczący

rozwój polskiej radiofonii miał miejsce w latach powojennych, za sprawą szybkiego postępu technologicznego. Odbiorniki radiowe zagościły w przestrzeniach domowych, służąc za powszechne narzędzie umiłania wolnego czasu. W odrodzonej po wojnie instytucji Polskiego Radia ponownie pracę znalazł Lutosławski, pełniąc w niej przez kilkanaście lat funkcje referenta muzyki poważnej, akompaniatora i kompozytora. Dzięki pracy w Polskim Radiu Lutosławski miał stałe źródło utrzymania, częściowo także mógł doskonalić swój warsztat twórczy. Z czasem kompozytor zaczął dostrzegać negatywne skutki radia, co ostatecznie przyczyniło się do jego wypowiedzi potępiających muzyczne hałasy w najbliższym otoczeniu. Odbiorniki radiowe, a także inne urządzenia służące do emisji dźwięków (gramofony, głośniki), poprzez niewłaściwe użytkowanie stały się narzędziem „zakłóceń” naturalnego środowiska dźwiękowego, ale przede wszystkim przemocy brzmieniowej, wpływającej negatywnie na stan zdrowia i kondycję psychiczną ludzi. Pierwsze głosy krytyczne pod adresem radia pojawiły się już w latach trzydziestych na łamach ówczesnej prasy. Do tych głosów nawiązał także Lutosławski, wskazując na nadmiar i szkodliwość muzycznych dźwięków w audiosferze. Starania Lutosławskiego zaowocowały podjęciem uchwały w 1969 roku przez Międzynarodową Radę Muzyczną UNESCO, która stała się jedną z pierwszych interwencji w zakresie regulacji prawnych dotyczących dźwiękowego hałasu. Poza aspektem ekologicznym oraz obyczajowym, podjęty w artykule temat pozwolił naświetlić mało znane oblicze codziennego życia wybitnego polskiego kompozytora.

Sławomir Wieczorek

„Cisza huczy ponad krajem naszym”. Pejzaż dźwiękowy żałoby po śmierci Stalina

Moment złożenia trumny z ciałem Józefa Stalina w krypcie na placu Czerwonym w Moskwie dnia dziewiątego marca 1953 roku uczczono w całej Polsce pięciominutową ciszą. Ta krótka chwila pretenduje do miana kilku najgłośniejszych minut w historii audiosfery kraju, wypełnionych odgłosem wyjących syren fabrycznych, gwizdków lokomotyw i statków, bijących dzwonów kościelnych oraz armatnich salw. W przedstawionym artykule podjęto próbę rekonstrukcji zjawisk dźwiękowych rozgrywających się w przestrzeni akustycznej Polski Ludowej na początku marca roku 1953, a związanych z ceremoniami żałobnymi po śmierci Józefa Stalina. Analiza oparta została na czterech filarach źródłowych. Po pierwsze, na dokumentach aparatu władzy: instrukcjach dotyczących sposobu organizacji wydarzeń oraz raportach służby bezpieczeństwa z ich przebiegu. Po drugie, na oficjalnym przekazie propagandowym: artykułach prasowych z ogólnopolskich i lokalnych gazet, materiałach *Polskiej Kroniki Filmowej* oraz panegirycznej poezji. Po trzecie, na relacjach świadków wydarzeń dźwiękowych zachowanych we wspomnieniach, wywiadach, dziennikach

opublikowanych po 1956 roku. Po czwarte, na rezonansie opisywanego pejzażu dźwiękowego w powstałej po tym roku literaturze pięknej oraz filmie.

Artykuł złożony jest z czterech części. W pierwszej części na podstawie wymienionych wyżej źródeł opisano poszczególne elementy pejzażu dźwiękowego żałoby po śmierci Stalina w Polsce: „świętą ciszę”, wykorzystane sygnały dźwiękowe: syren i armatnich salw, dźwięki charakterystyczne, czyli kościelne dzwony oraz elementy muzyczne pejzażu: utwory żałobne i propagandowe. W drugiej części i trzeciej części ukazano podobieństwa pomiędzy strukturą opisywanej audiosfery a pejzażem dźwiękowym wydarzeń towarzyszących pogrzebowi Stalina w Moskwie i w całym bloku wschodnim, a także dźwiękowymi rytuałami towarzyszącymi pogrzebom Włodzimierza Lenina i Józefa Piłsudskiego. Artykuł kończy się odwołaniem do artystycznych reprezentacji opisywanego pejzażu w wybranych dziełach filmowych i literackich.

Robert Losiak

Zapamiętane brzmienia miasta. Zmiany w obrazie fonicznym Wrocławia w recepcji jego współczesnych mieszkańców

Artykuł stanowi próbę analizy problemu zmian zachodzących w obrazie brzmieniowym współczesnego Wrocławia w oparciu o materiał badawczy wywiadów przeprowadzonych z jego mieszkańcami. Stawia w centrum uwagi kwestię recepcji audiosfery, koncentrując się na aspekcie przemian, jakie dokonały się na przestrzeni lat życia respondentów, obejmującym cały powojenny okres historii miasta. Prowadzący wywiady starali się uzyskać odpowiedź na pytanie, czy problem zmian brzmieniowych miasta jest przez respondentów w ogóle zauważany, jakich zjawisk fonicznych dotyczy, a także w jaki sposób jest opisywany oraz oceniany. Zabrany podczas prowadzenia wywiadów materiał dokumentacyjny można za ważne źródło wiedzy o przeszłości dźwiękowej miasta, obok innych źródeł dla badań audiosfery historycznej, do których zaliczyć należy archiwalne nagrania, pamiątniki, materiały prasowe czy fotografie.

Zasadniczą część artykułu stanowi prezentację tych zjawisk fonicznych, które respondenci wskazali jako nieobecne w dzisiejszym obrazie dźwiękowym miasta, a także takich, które pojawiły się w nim dopiero współcześnie. Prezentacja ta została usystematyzowana z uwzględnieniem określonych przez respondentów najważniejszych determinant zachodzących zmian, do których zaliczono: determinanty technologiczne – związane przede wszystkim z rozwojem motoryzacji, a także innymi zmianami i innowacjami technicznymi życia codziennego, determinanty społeczne - uwarunkowane w dużej mierze czynnikami ekonomicznymi (m.in. postępującym wzrostem zamożności materialnej miasta oraz jego

mieszkańców), a także politycznymi (jako jedną z najważniejszych przesłanek zmian fonicznych w powojennej historii miasta wskazywano przełom polityczny 1989 roku), determinanty obyczajowe – związane m.in. ze zmieniającym się stylem życia, formami spędzania czasu wolnego, modą. Inne determinanty, mające zdaniem respondentów istotny wpływ na zmiany obrazu dźwiękowego Wrocławia, odnoszą się do przeobrażeń urbanistycznych miasta, wynikających z jego powojennej odbudowy i dalszego rozwoju, a także do obserwowanych zmian w sferze przyrodniczej (fauna i flora miasta).

Ważnym problemem wyłaniającym się z przeprowadzonej prezentacji jest pytanie, w jakim zakresie opisane zmiany w zakresie audiosfery Wrocławia wskazują na swoistość tego miasta, a w jakim charakteryzują to, co wspólne dla przemian brzmieniowych innych podobnej wielkości i rangi miast Polski w analogicznym okresie.

Oceny zmian zachodzących w audiosferze Wrocławia stanowią ważny element refleksji zawartej w wywiadach, choć nie zawsze wyrażany przez respondentów wprost. Uwzględnienie tego aspektu wydaje się jednak koniecznym elementem badań nad recepcją audiosfery miasta, wskazującym na ich inspirację Schaferowską kategorią pejzażu dźwiękowego. Problem ten jednak nie znalazł dokładniejszej analizy w artykule, został jednak wskazany jako dalszy ważny etap analizy zebranego materiału badawczego. Zwrócono uwagę, że oceny zachodzących (w różnych obszarach zjawisk) zmian są często skrajnie rozbieżne, czego przykładem może być stosunek respondentów do zmian dźwiękowych związanych ze sferą odgłosów komunikacyjnych.

Maksymilian Kapelański

Montrealские примеры творческой, научной, коллективной и психологической осознанности культурной в перспективе исследований над звуковым пейзажем

SUMMARIES

Tomasz Misiak

Towards culture-oriented research into sound. The case of sound studies

The author of the present article attempts to define the perspectives of the field of research referred to as sound studies. This discipline branched out from a more comprehensive field: cultural studies. Perceiving sound as an important cultural phenomenon means that it becomes necessary to reconsider the traditional assumptions about sensory perception and

to redefine the relationship between music and sound. The research concerns issues related not only to developments in the field of art, but also to everyday life, the media, and participation in culture.

In order to define the key approaches and attitudes in our thinking about sound within the context of culture, the author starts by recalling the debate on the nature of sensory perception, with emphasis on the sound/image (or seeing/hearing) dichotomy accentuated by philosophers and culture scholars in the past. In their reconstructions of traditional philosophical assumptions, such researchers as Martin Jay and Wolfgang Iser drew our attention to the visiocentrism of our culture. Their analyses gave rise to a conviction that it was necessary to redefine the metaphors that reflected the long established hierarchy of the senses and to postulates for transdisciplinary research into sensory perception.

At present, issues relating to sensory perception are proving significant for analysts attempting to define the importance of sound for culture. Jonathan Sterne, a researcher attempting to create an institutional foothold for these studies, has devoted much attention to defining the precise moment in history when changes in the fields of technology and culture liberated the sense of hearing from the dictate of the other senses and when sound became important for our thinking about culture. According to Sterne, that moment is strictly linked to the invention and use of the stethoscope.

In the latter part of the article, the author quotes Sterne's arguments and provides significant historical references that help us to appreciate the importance of the fact that hearing became autonomous during the nineteenth century. The author sees this discourse as a promising starting point for more complex investigations into the transitions that have occurred in the field of culture since the change in our perception of sound and hearing.

Krzysztof B. Marciniak

**The soundscape in „A Description of Customs during the Reign of King Augustus III”
by Jędrzej Kitowicz**

In the absence of sound recordings, which constitute a more objective form of documentation, literary works are one of the crucial sources of knowledge about the audiosphere from the pre-phonographic era. In his book *The Tuning of the World*, R. Murray Schafer proposes basing our study of past soundscapes on the testimonies of earwitnesses, i.e. people who directly experienced the audiosphere in the past. The aim of the present article is to analyse *A Description of Customs during the Reign of King Augustus III (Opis obyczajów za panowania Augusta III)* by Jędrzej Kitowicz, an invaluable source of knowledge about the culture of eighteenth-century Poland, with a view to finding data about the

soundscape of the age. The reign of Augustus III (1733–63) was a period during which the political system and international standing of Poland deteriorated. Yet it was also a time of enduring peace, as well as economic and cultural growth. Kitowicz's work, written during the final years of the century, is a unique work that anticipates the studies of nineteenth- and twentieth-century ethnographers and anthropologists. Kitowicz, a parish priest from Rzeczyca (a village in Greater Poland), was interested not only in the customs of the nobility and the magnates, but also in the life of the lower social classes. He described political processes of crucial importance for Polish history as well as seemingly insignificant changes in the everyday life of Poland's inhabitants (e.g. the habit of drinking coffee).

The author focuses his attention primarily on the non-musical sounds mentioned in the literary work under analysis. Many of the customs documented by Kitowicz are accompanied by specific sound-producing actions, which are often at the centre of the participants' attention. The variety of topics touched upon in *A Description of Customs* results in a multitude of information about the soundscape. Using the available data, the author of the article outlines the soundscapes in which the inhabitants of eighteenth-century Poland lived. The soundscapes correspond to four domains: sounds connected with religion and church festivities ('On the sounds of religion'), sounds connected with secular authorities and the military ('On the sounds of authority'), the audiosphere of public spaces in towns and villages ('On the sounds of the public space'), and the audiosphere of households and objects in everyday use ('On the sounds of the private space').

Justyna Kotarska

Warsaw's soundscape in the 1930s

The present article discusses the audiosphere of Warsaw in the 1930s, based on the memories of people living in Warsaw at the time. The research focused on diaries and memoirs. It should be emphasised that the authors living during the period between the wars had excellent acoustic memory, which enabled them to recreate their impressions in their memoirs written several decades later. They include both men and women from various social strata and walks of life. The greatest number of sources concerned three districts of pre-war Warsaw: Śródmieście, Powiśle and Wola. Hence the article focuses on those districts. In addition, helpful sources were found in the collection of films, sound recordings and photographs held in the National Digital Archives.

The memories of Warsaw inhabitants allowed the location of major traffic routes and industrial buildings to be recreated. Various sounds produced by public transport and by factories have been described. It turned out that Warsaw's idiosyncratic landscape of the

period would not have been complete without the performances of street musicians and the cries of street vendors. The author devoted special attention to areas that emerged as distinct amongst the hustle and bustle of urban life: courtyards. Important contributions to Warsaw's sound image during the 1930s were made by music-related events, such as open-air concerts, military parades and sports events. The description of the city's pre-war soundscape would not be complete without considering the inhabitants' pastimes: picnics on the banks of the River Vistula and in the Bielany district.

Ziemowit Socha

Forbidden songs in the public space of Nazi-occupied Warsaw. A historical-sociological perspective

The question addressed in the present article is how the repertoire of songs from the period of German occupation during the Second World War, which came to be known under the collective label 'forbidden songs', functioned as street music at that time. The starting point for the analysis is Leon Buczkowski's 1947 film *Forbidden Songs (Zakazane piosenki)*, which highlights the musical aspect of life in occupied Warsaw. The very fact that a film focussing on social and musical themes was the first movie to be made in Poland after the war is highly significant, especially since that film represented neither socialist realism nor the socialist ideology. The factual references in the film are supported by analysis of interviews with witnesses, held in the Oral History Archives in Warsaw. Those testimonies suggest that the artistic creation in the film has a strong foundation in fact.

Street music is interpreted from a perspective that stresses its social context, determined by the military conflict. According to an anthropological approach put forward by Roger Caillois, war causes three things to happen in a society: the normative order is reversed, the fate of the individual is surrendered to the collective, and resources are wasted. The forbidden songs are undoubtedly a manifestation of the first two things. The reversal of the normative order is represented by the very presence of the street repertoire and by its military role, boosting the morale of the listeners. As one of the characters in Buczkowski's film says, however 'naive and crude the words and melodies of these songs were, they cheered us up as intended'. As we can see, individual preferences are in a way sacrificed for the sake of collective objectives. Based on the evolution of forbidden songs, from nostalgic lamentations to rallying cries, the key social function of the wartime street repertoire is identified: establishing the so-called symbolic domains (a notion introduced by Lech Nijakowski), i.e. signs of the presence of the Polish national community in the occupied capital. With reference to the classic notion of 'sorrow songs', introduced by W. E. B. Du Bois, the

characteristics of the forbidden songs that stirred up resistance to the occupying forces are identified.

Wioleta Muras

The audiosphere of Witold Lutosławski's life and work interwoven with the history of Polish radiobroadcasting

The history of Polish radio broadcasting within the context of the twentieth-century audiosphere appears to be a stimulating subject for a researcher, since radio broadcasting had an undeniable influence on the evolution of the audiosphere. In the present article, the author outlines the history of radio broadcasting in Poland, Witold Lutosławski's connections with Polish Radio and the function of the radio in society, with special emphasis on its role in the life of the composer himself.

Lutosławski's contacts with Polish Radio began in the mid-1930s, when the future composer, who was a student at the Warsaw Conservatory at the time, started work as a supervisor of radio programmes. His career and the activities of Polish Radio were interrupted by the outbreak of the Second World War. During the war, radio broadcasts disappeared almost completely from the public space. One of the reasons for this was the German occupant's decision to forbid the ownership and use of radio receivers by the population of the conquered country. However, the official ban failed to eliminate the sound of the radio completely from the lives of Polish people, as the clandestine broadcasting stations *Świt* ('dawn') and *Błyskawica* ('lightning') continued to operate and radio broadcasts were received from London. Polish radio broadcasting developed after the war due to rapid technological advances. Radio receivers became household items, and listening to the radio became a popular form of entertainment. When Polish Radio was re-established after the war, Lutosławski was taken on again. He worked there for over a decade, giving talks on classical music, accompanying performers and composing. Being employed at Polish Radio meant that Lutosławski had a stable source of income and could practise his skills as a composer. As time passed, he became aware of the negative consequences of radio broadcasting, which prompted him to speak out against the noise polluting our immediate environment. Through their inappropriate use, radio receivers and other sound-emitting devices (gramophones, loudspeakers, etc.) caused disturbance within the natural acoustic environment and also acoustic violence, detrimental to people's physical and mental health. The first criticisms of radio appeared in the press as early as the 1930s. Lutosławski supported the critics, pointing to the excess of music-based noise in the audiosphere and to its harmful effects. In 1969, his efforts resulted in the passing of a resolution by UNESCO's

International Music Council, one of the pioneering attempts to introduce legal restrictions aimed at reducing noise. Apart from discussing issues related to ecology and changing customs, the subject of the article enabled the author to present some little-known aspects of the great Polish composer's everyday life.

Sławomir Wieczorek

„The silence roarsover our land". The soundscape of the mourning after Stalin's death

When the coffin containing Stalin's body was laid in a tomb on Red Square in Moscow on 9 March 1953, the moment was commemorated with five minutes of silence across Poland. That short moment can aspire to the title of the loudest five minutes in the history of the Polish audiosphere, filled with the deafening noise blasted out by factory hooters, the whistles of trains and ships, the tolling of church bells and salvos fired by guns. The present article represents an attempt to reconstruct the events that took place within the acoustic space of the People's Republic of Poland after 5 March 1953, connected with the obsequies after Joseph Stalin's death. The analysis is based on sources of four types. The first comprises documents issued by the authorities, such as instructions concerning the organising of events and accounts of events supplied by the political police. The second category is the official propaganda: articles from national newspapers, materials of the Polish Film Chronicle and poetic tributes. The third group of sources consists of accounts given by witnesses to acoustic events, preserved in memoirs, interviews and diaries published after the 'Thaw' of 1956. The fourth category of sources comprises echoes of soundscapes described in post-1956 literature and film.

The article consists of four parts. In the first part, elements of the Polish soundscape of the mourning after Stalin's death are described on the basis of the sources listed above: 'sacred silence', the acoustic signals of sirens and salvos, characteristic sounds such as church bells, and the musical elements of the soundscape, consisting of compositions written in mourning of the deceased leader and propaganda works. The second and third parts focus on structural similarities between the audiosphere described in the first part and the soundscape of Stalin's funeral ceremony in Moscow, the events taking place in the entire eastern bloc, and acoustic rituals during the funeral ceremonies after the deaths of V. I. Lenin and Józef Piłsudski. The final part of the article contains references to artistic representations of the discussed soundscape in selected films and literary works.

Robert Losiak

A city's sounds remembered. Changes in Wrocław's phonic image as perceived by its inhabitants today

The present article represents an attempt to analyse the changes in Wrocław's sound image during modern times, based on research material in the form of interviews with inhabitants of the city.

The author treats the reception of the audiosphere as the central subject, while focussing on the transitions that have occurred during the decades of the respondents' lifetime, overlapping with the post-war period in the history of Wrocław. The interviewees attempted to discover to what extent the evolution of urban sounds had been noticed by the respondents, which acoustic phenomena had been affected by change and how the process was described and evaluated. The material gathered by the interviewees can be regarded as an important source of knowledge about the acoustic past of the city, in addition to other sources of research into audiospheres of the past, such as archives of sound recordings, memoirs, press materials and photographs.

The main part of the article is devoted to presenting those aural phenomena which the respondents mentioned as being no longer present in the city's sound image, as well as those which have appeared only recently. The changes were categorised in accordance with their most important determinants, as defined by the interviewees: technological, connected primarily with the growth of vehicular transport, as well as with other technological advances affecting everyday life; sociological, determined mainly by economic factors (e.g. the growing affluence of the city and its citizens); political (the political breakthrough of 1989 was mentioned as one of the crucial moments in the post-war history of the city that lent momentum to the evolution of its audiosphere); related to changing social conventions, including lifestyle, favourite pastimes and fashion. Other determinants that respondents mentioned as having had significant influence on the changes in Wrocław's sound image are linked to the transition of the city as such, resulting from its rebuilding and further expansion after the Second World War; the changes in the city's natural environment (flora and fauna) observed over the years were also deemed significant by the respondents.

One interesting question that emerges from the above-mentioned presentation is the degree to which the transitions in Wrocław's audiosphere are idiosyncratic to this city and the extent to which they reflect common tendencies in the evolution of the urban sound image, experienced also by the inhabitants of other cities of similar standing and size over the period under discussion.

The evaluation of the changes, although often expressed tacitly, is a vital element of the thoughts that respondents shared in the interviews. It appears necessary to take into account this aspect of studies on the reception of the acoustic past of a city, pointing to their source of inspiration: Schafer's notion of the soundscape. Although the issue of evaluation is not analysed thoroughly in the article, the author points to discussion of respondents' evaluations as the next important stage in the analysis of the collected material. The reader's attention is drawn to the fact that the respondents' attitudes to the changes (in various aspects of life) are often poles apart, as is exemplified by their reactions to the evolving sounds of urban traffic.

Maksymilian Kapelański

Montreal Examples of Creative, Scholarly, Collective, and Psychological Varieties of Cultural Consciousness in the Perspective of Soundscape Studies.

Cultural varieties of consciousness in the sphere of soundscape exist on various social, professional, and individual levels. The author bears witness to such examples in connection to his place of residence: Montreal.

1. From the *Grande noirceur* to the *Revolution tranquille* in the Collective Consciousness of Quebec

The period of the nationalist provincial government of Maurice Duplessis that ended in 1959 is often referred to as the Great Darkness and called upon the values of law and honour, anti-communist and anti-union sentiment, as well as the church administration of social services. The subsequent Quiet Revolution of the 1960s introduced public education, healthcare, social services, and grand projects in the city.

The sounds of the first period presently exist in a closed 'time capsule' that is seldom remembered and listened to with certain unease. Among them, the monotonous sounds of collective prayers, strict education in Latin, religious holiday processions, and strong *joual* (French language sociolect) with a variety of religious profanities, are now relegated to the National Film Board, considered intellectual. The 'funny' inflection of the hockey commentator creates a bridge between the two periods.

2. The Consciousness of Two Authors: R. Murray Schafer's Wide Scope and Glenn Gould's Introspection

Changes in Quebec issue in part from transformations in America and the world. Quebec's impressive projects of the 1960s have a distant counterpart in the grand, quasi-religious anthropological structuralism and the wide scope of authors such as Marshall McLuhan and R. Murray Schafer. In turn, Glenn Gould stressed the introverted and quiet, but still religious qualities which characterized Toronto. The rivaling cities of Montreal (Catholic and exuberant) and Glenn Gould's Toronto (Protestant and reserved), differ sonically.

3. The Search for a Scholarly Consciousness in Soundscape and Sound Studies

R. Murray Schafer's soundscape studies and the recently developed sound studies constitute rich material in search of a collective scholarly consciousness. The main challenges stem from the musicologist's fear of identity (or 'scholarly ego') dissolution in 'nebulous' cultural studies, qualitative methods that dissolve the concrete, and an object of study dissolving into the soundscape. An example is the late acceptance of Russolo's experiments and Cage's 4'33", specially feared for its Buddhist post-humanism, as serious objects of analyses.

Montreal's Concordia University approach to the problem is a loosely structured study current relying on the expertise and communication of various faculty members, resulting in a contemporary, 'virtual' environment with proven results in research.

4. Toward a Psychoanalytic Interpretation of Soundscape Consciousness.

Extending currently existing psychoanalytic interpretations to soundscape experiences is desirable, at least on a metaphoric level. Schafer proposed the term 'schizophonia' for electroacoustic reproduction, but the fundamental split occurs in the 'cultural consciousness', where problematic sounds are 'suppressed', to arise as symptoms of stress. The soundscape scholar as a 'cultural psychoanalyst' may introduce techniques for 'reality testing': a function normally aberrant in psychotics, but useful for purposes of integration.

The Listener's Voice. Early Radio and the American Public (2011), a book by Elena Razlogova, a Concordia University faculty member, is a type of cultural 'reality testing'. The author outlines radio's development from its rough, individualistic attempts to smooth, corporate control. The simple, sincere, often angry voice of the listener anchors us in real experience and is at odds with institutional silence.

Note on Methodology

The four sketches are intertwined in an evolutionary discourse that keeps returning to previous material while introducing new ideas. The organic associations are themselves reminiscent of a psychoanalytic session. Free association, dreaming, emotional testimony, and the personal voice promise new achievements in sound studies, with qualities reminiscent of sound itself.